

О.В. Шимко

Донецький національний університет, Україна

РОЗВИТОК КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1965 – 1985 рр.

У статті розглядаються питання розвитку комунального господарства Донецької області в 1965 – 1985 роках. На основі аналізу архівних матеріалів та літератури висвітлені питання упорядкування населених пунктів, водопостачання, розвитку каналізаційного господарства, опалення житла міських та сільських мешканців.

Житлово-комунальне господарство є важливою галуззю сфери обслуговування населення. Без послуг цього сектору економіки неможливо уявити собі повсякденне життя людини. Актуальність обраної теми очевидна, бо від якості обслуговування житлово-комунального сектору та різноманітності послуг, які ним надаються, залежить якість життя людей, психологічний клімат у родині тощо. Тема важлива не тільки для істориків, а і для соціологів, психологів, які вивчають життя родин.

Названа проблема є мало дослідженою, бо праць, які б стосувалися конкретно стану та розвитку комунального господарства в Донецькій області у 1965 – 1985 роках, немає. Тому для висвітлення цієї дуже важливої та актуальної теми ми користувалися офіційними документами партії та уряду СРСР та УРСР [1], [2]. Також для створення загальної картини було використано кілька загальних праць з історії Донбасу та України [3-5]. А для більш об'єктивного та детального висвітлення теми ми скористалися матеріалами декількох фондів Державного архіву Донецької області, а саме – фонду Донецького обласного статистичного управління та фонду обласного відділу комунального господарства виконкому Донецької обласної ради [6]. Ці матеріали становлять джерельну базу роботи. **Метою даного дослідження** є висвітлення стану та розвитку комунального господарства Донецької області у 1965 – 1985 роках. Відповідно до мети автор поставив наступні **завдання**: 1) охарактеризувати стан комунального господарства у 1965 – 1985 роках; 2) простежити позитивні та негативні зміни у наданні різних видів комунальних послуг; 3) виявити місцеві особливості розвитку комунальної сфери. Новизна роботи полягає у авторському підборі, аналізі та систематизації джерел для дослідження, введенні у науковий обіг архівних матеріалів, які раніше не використовувалися.

Методологію дослідження складають методи аналізу та синтезу, також описовий та порівняльний. Автор дотримувалась принципів об'єктивізму та історизму.

До складу житлово-комунального господарства входить житловий фонд (з усіма елементами технічного обладнання та упорядкування), водопостачання, постачання електроенергії, тепла та газу, каналізація, господарство з очищення вулиць. Усі види комунального господарства пов'язані з житлом та утворюють єдине спільне господарство. У 1965 – 1985 роках міста і селища Донецької області росли і оновлювалися досить швидкими темпами. І чим більше будувалося промислових підприємств, житлових, торговельних, навчальних, адміністративних будівель, тим актуальнішою ставала проблема їх упорядкування. Це потребувало додаткової уваги з боку влади та, звичайно, додаткових асигнувань, бо основну долю витрат на будівництво та утримання житлового фонду держава брала на себе.

В середині 1960-х років комунальне господарство області знаходилося у незадовільному стані. Таке положення речей спостерігалось по всій країні, тому 26 серпня 1967 р. було прийнято постанову, в якій констатовувався занедбаний стан більшості житлових будинків, несвоєчасний та неякісний поточний та капітальний ремонт житлового фонду, незадовільна експлуатація ліфтів, систем опалення та водогону, антисанітарний стан під'їздів та вестибюлів. Такий стан речей, як зазначалося у постанові, призводив до створення незручностей для населення та зносу житлового фонду, тому перед місцевою владою ставилося завдання більш повного обладнання житлового фонду всіма можливими зручностями [7]. Владою були зроблені деякі кроки в цьому напрямку.

Зростання послуг комунального господарства у 1965 – 1970 роках можна простежити у табл. 1. Як ми бачимо з таблиці, з середини 1960-х до початку 1970-х років відбулося значне збільшення послуг комунального господарства населенню області. Так, споживання води одним мешканцем збільшилося в 1,8 раза, споживання газу – майже в 2 рази, випраної білизни стало більше в 3 рази, а місць у готелях та перукарнях – в 1,2 раза. У 1966 – 1968 роках спостерігалось деяке зменшення кількості крісел у перукарнях та манікюрних столиків, але наступне їх збільшення у 1969 – 1970-х роках компенсувало брак уваги до цієї галузі. І хоча таке зростання було недостатнє, тенденція щодо збільшення розглянутих показників простежувалась протягом всього періоду.

Таблиця 1 – Зростання послуг комунального господарства у 1965 – 1970 рр. у Донецькій області

Види послуг	Роки					
	1965	1966	1967	1968	1969	1970
Споживання води одним мешканцем (куб.м)	16,9	17,9	23	27,5	29,9	31,7
Споживання газу одним мешканцем (куб.м)	14,2	16,6	19	21,3	24,9	27,8
Випрана білизна на одного мешканця (кг сухої білизни)	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3
Кількість місць у готелях (тис.)	3,1	3,4	3,5	3,5	3,8	3,9
Число крісел у перукарнях та манікюрних столиків (одиниць)	753	720	728	736	890	937

Велике значення для комфортного проживання людей мало також упорядкування міст, вулиць, дворів. Вирішення цієї проблеми проводилося одночасно з внутрішніми домовими роботами. В табл. 2 (складена автором за даними [8]) ми можемо простежити виконання оперативного плану робіт з комплексного упорядкування, озеленення і зовнішнього оформлення міст і селищ Донецької області у 1960 – 1970-х роках.

З табл. 2 видно, що роботи з упорядкування міст та селищ проводилися не рівномірно та постійно, а час від часу, що зайвий раз доводило залишковий принцип фінансування комунальної сфери. Інколи окремі види робіт не проводилися зовсім, наприклад, у 1968, 1973, 1974 роках не було побудовано жодного підземного переходу, а у 1973 р. не створювали парки і сквери. За винятком облаштування парків та скверів, всі інші види робіт з часом тільки скорочувалися. Так, площ у 1976 р. було упорядковано порівняно з 1968 р. у 1,7 раза менше, пляжів – у 1,1 раза менше, будівництво мережі вуличного освітлення скоротилося на 5,1%, а садів, парків та скверів було створено менше у 1,5 раза. Позитивна динаміка спостерігалась лише щодо упорядкування парків та пляжів – у 1,7 та 1,1 раза більше за досліджений період.

Таблиця 2 – Упорядкування населених пунктів Донецької області

Найменування робіт/одиниця виміру	Виконано за роки						
	1968	1969	1972	1973	1974	1975	1976
1. Упорядкування: – площ (одиниць)	21	20	17	19	14	27	12
– парків (од.)	15	16	24	7	13	17	19
– скверів (од.)	22	22	29	28	9	25	33
– пляжів (од.)	22	17	21	13	9	23	20
2. Будівництво підземних переходів (од.)	-	1	4	0	0	2	2
3. Будівництво мережі вуличного освітлення (км)	282	294,7	277,7	211,92	203,9	183,6	267,5
4. Створення садів, парків, скверів (од.)	24	13	14	0	7	14	17

Згідно з директивами ХХІІІ з'їзду КПРС, у 1966 – 1970-х роках планувалося в основному завершити забезпечення всіх міст централізованим водопостачанням та покращити санітарний стан населених пунктів. Гострий брак води Донецька область припинила відчувати вже у 1965 р., коли було побудовано канал Сіверський Донець-Донбас, але не була вирішена проблема достатнього водопостачання деяких міст, наприклад, Жданова (зараз Маріуполь). Зрозуміло, що чим більше обладнане житло, тим більше витрачається в ньому води. Якщо людина проживала у помешканні без водогону та користувалася водою з колонки, то вона в середньому споживала 15 літрів питної води на добу. В будівлях з газом, водогоном, ванною, каналізацією, центральним опаленням та гарячим водопостачанням на добу однією людиною по Україні витрачалося приблизно 300 літрів води [4, с. 76-79]. По Донецькій області цей показник був трохи менший. У 1975 р., наприклад, споживання води на одного міського мешканця на добу становило 247 літри, у 1976 – 272, у 1977 – 277, у 1978 – 266, у 1979 – 280, у 1980 – 303 літри [9]. Таким чином, за 5 років споживання води в області збільшилося у 1,2 раза.

В результаті проведеної владою роботи на початок 1980-х років область вийшла з непоганими показниками забезпечення населення основними благами цивілізації, дані про які містяться на рис. 1 [10].

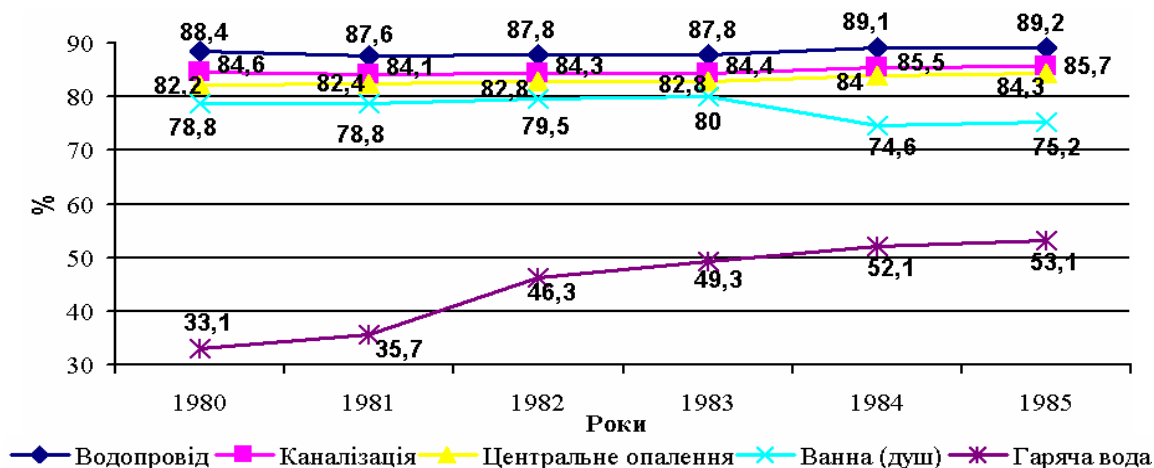

Рисунок 1 – Упорядкованість усупільненого житлового фонду Донецької області

Як ми бачимо, наведені показники змінювалися протягом 1980-х років неоднаково, і взагалі забезпеченість населення основними комунальними благами була різною. Краще всього мешканці Донецької області на початок 1980-х років були забезпечені водопроводом – більш ніж на 88%, також непоганими були показники по каналізації – майже на 85% та центральному опаленню – 82,2%. Прийняти ванну чи душ мали змогу у 78,8% помешкань, а гарячою водою могли користуватися мешканці лише 33,1% житла. Але за п'ять років ситуація значно змінилася. Найбільший розвиток отримало гаряче водопостачання – за п'ять років кількість помешкань, які його мали, зросла на 60%. Показники інших благ зростали досить повільно. Так, наприклад, кількість житла, оснащеного водогоном, зросла на 0,9%, каналізацією – на 1,3%, центральним опаленням – на 2,5%. А от з наявністю ванн та душів ситуація стала гіршою, бо кількість помешкань з ними зменшилася на 5%.

На рис. 2 [10] ми можемо простежити зазначені вище показники окремо по містах і селах області.

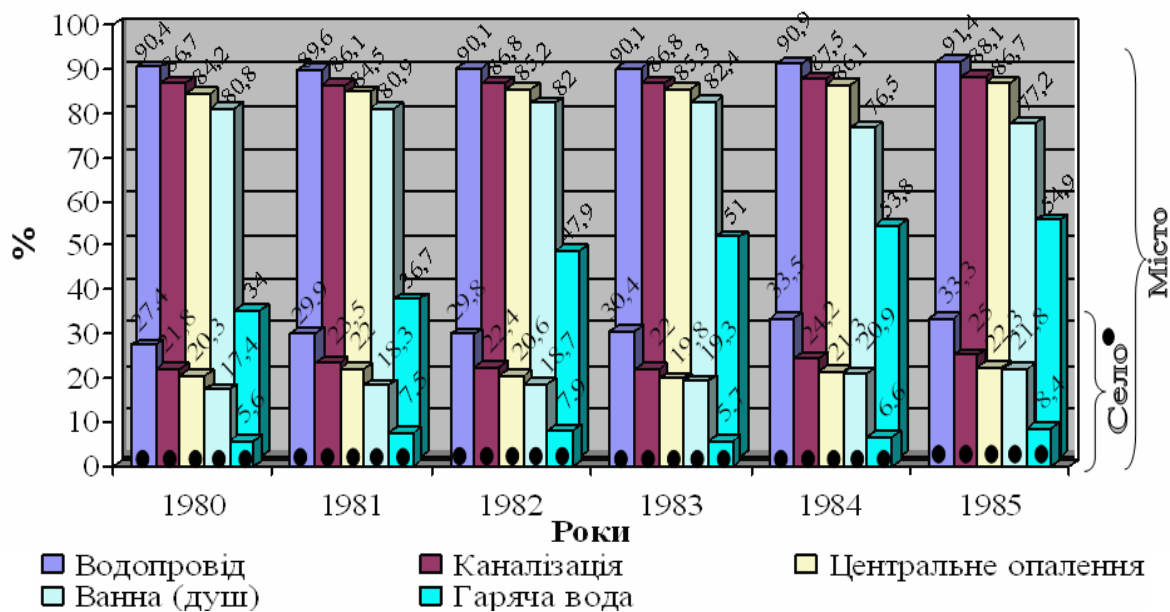

Рисунок 2 – Упорядкованість усупільненого житлового фонду Донецької області у містах та селах

Як ми можемо побачити, розвиток комунальної сфери у містах і селах був неоднаковий, зі значним переважанням усіх показників у містах. Так, у 1980 році кількість житла, оснащеного водогоном, у містах була в 3,2 рази більше, ніж у селах. Така сама тенденція спостерігалася і щодо інших показників упорядкованості житла – каналізацією було оснащено в 4 рази більше житла у містах, центральним опаленням – в 4,1 рази, ваннами та душами – в 4,6 рази, а гарячою водою – в 6 разів. І хоча на початок 1980-х років село вийшло з досить скромними показниками у комунальній сфері, за п'ять років тут спостерігалася значне зростання. Так, кількість житла, оснащеного водогоном, зросла у селах області на 21,5%, каналізацією – на 14,6%, центральним опаленням – на 10%, ваннами та душами – на 25%, гарячим водопостачанням – на 50%. Зростання цих же показників у містах було значно скромнішим: по водопроводу – на 1%, каналізації – на 1,6%, центральному опаленню – 3%. І лише збільшення гарячого водопостачання обігнало село і збільшилося на 61%. А от кількість ванн та душів зменшилася на 4,6%.

Але не дивлячись на таке значне зростання, в 1985 р. в містах упорядкованість житлового фонду була все одно значно кращою, ніж у селах. Водопроводом у містах житло було обладнано краще в 2,7 раза, каналізацією – в 3,5 раза, центральним опаленням – в 3,8 раза, ваннами та душами – в 3,5 раза, а гарячою водою – в 6,5 раза. Таким чином, як продемонстровано на рис. 2, ми бачимо, що упорядкуванню житла у містах влада приділяла значно більшу увагу, ніж в сільській місцевості.

Якщо будівництву водогонів завжди приділялася досить велика увага, то каналізаційним спорудам – значно менша. Тільки цим можна пояснити той факт, що у 1965 р. з кожних 100 м³ корисного відпуску води тільки 56 м³ в організованому порядку відводилося у вигляді стоків від місць її споживання. Ще гіршими були справи з очищувальними спорудами каналізації. Через них пропускатися тільки 37,6 м³ з кожних 56 м³ стоків (це 49%), а потужність їх дозволяла забезпечити повне біологічне очищення тільки 17,6 м³ стоків з цих 56 м³, тобто лише 18% [4, с. 77]. Таким чином, ми бачимо, що існуюча на середину 1960-х років каналізаційна мережа зовсім не відповідала потребам людей. А очисні споруди не могли як слід виконувати свої функції, маючи таке велике навантаження.

Взагалі комунальне господарство було одним з найменш розвинених елементів соціальної інфраструктури сільських поселень України. Сільська комунальна служба виникла у 1965 р. у Черкаській області. Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР «Про покращення комунального обслуговування сільського населення» від 22 січня 1969 р., було рекомендовано створити у всіх областях республіки колгоспні комбінати комунального обслуговування. Але питанням створення та розвитку комунгоспів в країні не приділяли належної уваги. Тому вони не мали необхідної матеріально-технічної бази, кваліфікованих кадрів, погано постачалися запасними частинами, обладнанням та будівельними матеріалами [5, с. 81-82].

На початку 1980-х років робота міжколгоспних комбінатів комунального господарства була визнана незадовільною, тому у 1984 р. їх реорганізували у районні міжгосподарські комбінати з надання комунальних послуг сільському населенню із завданням збільшити обсяг комунальних послуг на селі [11]. Планувалося організувати комунально-побутове обслуговування населення на міжселищній основі зі створенням мережі великих закладів з філіалами та прийомними пунктами, але плани не стали реальністю для більшості сільських поселень.

Висновки

Радянська влада у 1965 – 1985 роках здійснила значні заходи щодо розвитку комунального господарства у Донецькій області. Зросла кількість послуг, які надавали підприємства комунального господарства, значно покращилося упорядкування міст області, зросло водопостачання, каналізаційне господарство.

Але всі ці позитивні зрушення були недостатніми, вони не задовольняли постійно зростаючих вимог міського та сільського населення області, кількість якого зростала значно швидше, ніж послуги комунального господарства. Залишковий принцип фінансування соціальної сфери, який був властивий радянській владі протягом всього часу її панування, негативно позначився і на комунальній сфері. Розуміючи актуальність та важливість цієї теми, яка стосується повсякденного життя кожного громадянина, ми плануємо і надалі продовжувати її дослідження із залученням більш широкого кола джерел та літератури.

Практичне значення. Матеріали даного дослідження можуть бути використані при складанні навчальних курсів з історії України та Донбасу, вивченні розвитку народного господарства та економіки краю, різних спецкурсів історії Донбасу. Перспективи подальших розробок теми включають більш детальне вивчення комунального господарства у різних містах та селах області, проведення порівняння з іншими областями країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам : сб. док. Т. 6 (доп.). Январь 1966 – июль 1968 / сост. К.У. Черненко, М.С. Смиртюков. – М. : Политиздат, 1968. – 816 с.
2. Свод законов Украинской ССР. – К. : Политиздат Украины, 1987. – Т. 7. – 544 с.
3. Сфера культурно-бытового обслуживания населения в социалистическом обществе (Методические советы в помощь лектору и пропагандисту). – Донецк : Б.и., 1972. – 28 с.
4. Чухманенко В. Водоснабжение Украинской ССР в 1966 – 1970 гг. / В. Чухманенко // Экономика Советской Украины. – 1966. – № 6. – С. 76-79.
5. Социально-экономические проблемы развития села (Расселенческий аспект) : монография / [Фтомов Г.С., Великохатко А.Т., Вдовиченко Н.Х. и др.]. – К. : Наукова думка, 1988. – 326 с.
6. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО), ф. Р-4249, Р-4998.
7. Постановление Совета Министров СССР, 26 августа 1967 г. «Про меры по улучшению эксплуатации жилищного фонда и объектов коммунального хозяйства» // Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам : сб. док. – Т. 6 (доп.). – С. 576.
8. ДАДО, ф. Р-4998, оп. 1, спр. 568, арк. 5-7; спр. 661, арк. 2-4; спр. 1003, арк. 2-4; спр. 1110, арк. 2-4; спр. 1248, арк. 1-4; спр. 1386, арк. 1; спр. 1533, арк. 1-3.
9. ДАДО, ф. Р-4249, оп. 7, спр. 3767, арк. 30.
10. ДАДО, ф. Р-4249, оп. 7, спр. 6300, арк. 81.
11. Постановление Совета Министров Украинской ССР, 9 октября 1984 г. № 404 «О мерах по улучшению коммунального обслуживания населения в сельской местности» // Свод законов Украинской ССР. – Т. 7. – С. 394-396.

Е.В. Шимко

Развитие коммунального хозяйства Донецкой области в 1965 – 1985 гг.

В статье рассматриваются вопросы развития коммунального хозяйства Донецкой области в 1965 – 1985 годах. На основе анализа архивных материалов и литературы освещены вопросы благоустройства населенных пунктов, водоснабжения, развития канализационного хозяйства, отопления жилья городских и сельских жителей.

H.V. Shimko

Development of Municipal Economy in the Donetsk Region in 1965 – 1985 ys

In the article some questions of development of municipal economy in the Donetsk region in 1965 – 1985 ys are considered. On the basis of archiv analysis and literature some questions of improvement of settlements, water supply, development of sewerage facilities, heating of city and rural habitation are covered.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2010.